

BURDUR ELMACIK FOSİL LOKALİTESİNDE İNSAN İZLERİ

Betül FINDIK*

Abstract Human Traces in Burdur Elmacık Fossil Locality

This article presents analyses of Paleolithic lithic artefacts discovered at the Elmacık vertebrate fossil site near the village of Elmacık in the Kemer district of the Burdur province. Rescue excavations were carried out in the Elmacık fossil site, which formed the shores of the Burdur pluvial lake during the Late Early Pleistocene, over four seasons between 2006 and 2009 and one season in 2016. The vertebrate fossils obtained from the excavations have been dated to the Late Early Pleistocene (approximately 1.2–1.1 million years ago). Taphonomic analyses were conducted on the fossils, now exhibited at the Burdur Natural History Museum, with evidence of butchery marks observed on some of the specimens. These marks indicate that the age of the chipped stone artifacts aligns with the fossil age, pointing to the earliest human presence in Burdur during the Late Early Pleistocene. During this period, when Lake Burdur was a freshwater source, the lakeshore appears to have served as an important habitat for both animals and humans. The lithic artefacts support this view. The 54 lithics were found scattered over a wide area. It is thought that the cementation and burial-prone nature of the area made it difficult to identify the lithic artefacts. Nevertheless, the Late Early Pleistocene lakeshore may have been an area that humans visited occasionally for hunting/scavenging and to meet their water needs. The lithics were made from various materials, including stream cobbles, flints of different colors and qualities, as well as a few pieces of radiolarite and mudstone. The artefact assemblage reflects a small-tool tradition, with tools made on small flakes/flake fragments as well as cobbles/cobble fragments. The tool assemblage includes notched tools, denticulated tools, retouched pieces, borers, atypical end

* Dr. Betül FINDIK, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü, İstiklal Yerleşkesi, Burdur/Türkiye. E-posta: bfindik@mehmetakif.edu.tr; ORCID No: 0000-0001-5071-9484.

scrapers, side scrapers, composite tools, and a single rabot. Additionally, a chopper and a cleaver—one of the defining tools of the Acheulean culture—were found among the artefacts. However, previous surveys in the Burdur area have not yielded bifacial tools or cleaver from the Acheulean culture. Thus, the cleaver in question is, for now, a unique example for Burdur.

Keywords: Burdur province, Paleolithic Age, Lower Paleolithic, Chipped stone, Fossil, Pleistocene

Öz

Bu makalede, Burdur ili Kemer ilçesine bağlı Elmacık köyü yakınlarında yer alan Elmacık omurgalı fosil lokalitesinde ele geçen Paleolitik Çağ'a ait yontmataş buluntuların analizlerine yer verilmiştir. Geç Erken Pleistosen'de Burdur plüviyal gölünün kıyılarını oluşturan Elmacık fosil lokalitesinde 2006-2009 yılları arasında dört sezon ve 2016 yılında bir sezon kurtarma kazıları yapılmıştır. Kazılar sonucunda elde edilen omurgalı fosilleri Geç Erken Pleyistosen'e (GÖ 1.2-1.1 milyon yıl önce) tarihlendirilmiştir. Burdur Doğa Tarihi Müzesinde sergilenmekte olan fosiller üzerinde ekibimizce tafonomik incelemeler yapılmış, fosillerden bazılarında kasaplık izlerine rastlanmıştır. Bu izler, yontmataş buluntuların yaşının fosil yaşı ile uyumlu olduğunu göstermekte, Burdur'da Geç Erken Pleyistosen'de en erken insan varlığına işaret etmektedir. Burdur Gölü'nün bir tatlı su kaynağı olduğu Geç Erken Pleyistosen Dönem'de göl kıyısının gerek hayvanlar gerekse insanlar için önemli bir yaşam alanı olduğu anlaşılmaktadır. Yontmataş buluntular bu görüşü destekler niteliktedir. Toplam sayısı 54 olan buluntular, geniş bir alanda dağınık olarak ele geçmiştir. Alanın çimentolaşmaya ve gömülmeye uygun yapısının yontmataş buluntuların tespitini zorlaştırdığı düşünülmektedir. Bununla birlikte Geç Erken Pleyistosen göl kıyısı, insanların yalnızca avcılık/leşçilik yapmak ve su ihtiyacını karşılamak üzere zaman zaman ziyaret ettikleri bir alan olabilir. Yontmataş buluntular, buluntu alanında sıkça görülen dere çakılları ile çeşitli renklere ve kalitede çakmaktaşları, az sayıda radyolarit ve kilaşı hammaddelerden üretilmiştir. Buluntu topluluğu küçük boyutlu bir alet geleneğini yansıtmaktadır. Aletler küçük boyutlu yongalar/yonga parçaları ile çakıllar/çakıl parçaları üzerine yapılmıştır. Alet topluluğunda çentikli aletler, dişlemeli aletler, düzeltili parçalar, deliciler, atipik ön kazıyıcılar, kenar kazıyıcılar, bileşik aletler ve bir adet rende bulunmaktadır. Bununla birlikte, bir adet kıyıcı ile Acheulean kültürün tanımlayıcı aletlerinden olan bir adet nacak da ele geçen buluntular arasındadır. Burdur genelinde yürütülen araştırmalarda Acheulean kültüre ait iki yüzeylilere ya da nacaklara rastlanmamıştır. Söz konusu nacak, şimdilik Burdur için ünik bir örnektir.

Anahtar Kelimeler: Burdur, Paleolitik Çağ, Alt Paleolitik, Yontmataş, Fosil, Pleyistosen

Giriş

Burdur'un güneybatısında yer alan Kemer ilçesi, il merkezine yaklaşık 45 km mesafededir. İlçenin güneyinde Antalya'nın Korkuteli ilçesi yer alırken ilçe Burdur sınırları içinde Tefenni, Karamanlı, Bucak ve Merkez ilçe ile çevrilidir (fig. 1). Burdur İli Paleolitik Çağ Yüzeysel Araştırması Projesi kapsamında Kemer ilçesinde ilk kez Paleolitik Çağ araştırmaları yapılmıştır. İlçenin kuş uçuşu, yaklaşık 14 km kuzeydoğusunda Elmacık köyü yakınında Elmacık omurgalı fosil lokalitesi çevresinde araştırmalar yapılmıştır. Bu araştırmalar sonucunda, geniş bir alanda dağınık şekilde ve az sayıda, Paleolitik Çağ'a ait yontmataş buluntulara rastlanmıştır. Bu makalede, Elmacık omurgalı fosil lokaliteleri çevresinde bulunan yontmataş buluntuların analizlerine yer verilmiştir.

Burdur Havzası ve Elmacık Çevresinin Jeolojisi

Güneybatı Anadolu'nun en büyük kapalı havzası olan Burdur Havzası, Liçya Napılarının Mesozoyik yaşlı kireçtaşı ve ofiyolit birimleri ile Eosen-Oligosen yaşlı supra-allokon birimleri üzerinde yer almaktadır¹. Havzada meydana gelen tektonik hareketlere bağlı olarak gelişen bataklık alanlar Pliyosen evrede gideerek göle dönüşmüştür². Karakteristik özelliklere sahip göllerden biri olan Burdur Gölü çevresinde, Würm buzulu, buzul sonrası ve Holosen Dönem'e ait olduğu kabul edilen altı taraça seviyesi tespit edilmiştir³. Ancak daha eski gölsel kıyı izlerine, deniz seviyesinden 854-1100 m arasındaki yükseltilerde rastlanmıştır. Burdur Gölü Havzası, Erken Pleyistosen'de açık bir havza iken Orta Pleyistosen'deki tektonik hareketler nedeniyle kapalı havzaya dönüşmüştür⁴.

Pliyosen'de oluşan ve Kuvaterner'de genişleyen Burdur plüvyal gölünün güney sınırında "Elmacık Omurgalı Fosil Yatağı" bulunmaktadır⁵. Elmacık köyü, Burdur ilinin Kemer ilçesinde, ilçe merkezinin yaklaşık 15 km kuzeydoğusunda, derin bir vadi oluşturarak Tefenni Havzası'na açılan Elmacık Deresi'nin, Eren Çayı ile birleştiği vadi girişinde yer almaktadır⁶. Vadiyi iki taraftan sınırlandırılan dik yamaçlarda Pliyosen göl dolgularını parçalayan düşey atımlı faylar bulunmaktadır⁷. Köyün yaklaşık 2 km güneydoğusunda, vadinin daraldığı kısımda Elmacık Göleti yer almaktadır. Elmacık köyünün kurulduğu vadi girişi ile gölet arasında tektonik hareketler sonucu bir çöküntü oluşmuştur. Elmacık deresi bu çöküntü tabanında kıvrımlı bir yatak geliştirmiştir⁸. Kahraman, bu geniş tabanlı vadide, en alçağı 1,5 m ve en yüksekliği 25 m civarında olan altı seviye taraça gözlemlendiğini belirtmektedir. Pliyosen göl dolgularının en altında serpantin ve kuvarş çakılları içeren seviye, bunun üzerinde kil, marn, kum, çakıl ve kalker ara katkılı göl formasyonları bulunmaktadır. Fosil içermeyen nispeten açık renkli bu iki seviyenin üzerinde ise marn, kil ve ince çakıllar içeren boz renkli seviyeler bulunmaktadır. Boz renkli bu seviyelerde, altta tatlı su fasiyesini işaret eden gastropod fosillerine ve nadiren de omurgalı fosil parçalarına rastlanmıştır. Bu seviyenin üzerinde yer alan ince kuvarş çakıllı, kumlu seviyede bol miktarda omurgalı fosili bulunmaktadır. Bunun üzerinde ise aşınım sonucu parçalanmış marnlı seviyeler yer almaktadır. Aşınımın ardından, doğudaki gölsel konglomeraların aşınması ile akarsular tarafından getirilen iri blok ve çakıllar alana yayılmıştır. Akarsu çakıllarının, Elmacık Deresi vadisine inen yamaçlarda bulunması onların bu dere tarafından getirildiği şeklinde yorumlanmıştır. Elmacık Deresi'nin aşağı çıkışında ise farklı litolojik ve tektonik özelliklere sahip taraçalar bulunmaktadır. Bazıları düzensiz istiflenme gösterir. Yamaçlardan gelen katkı ile yer yer kalın depolar halinde olan bu taraçalar, daha çok vadinin güney yamaçları eteklerinde gelişmişlerdir. Kuvaterner yaşlı bu taraçaların yüzeyleri vadi tabanına doğru eğimlidir. Son olarak, vadinin daraldığı, baraj göletinin önünde 16-18 m seviyedeki taraçalar, daha çok kil, silt

1 Alçiçek v.d. 2013, 2; Alçiçek v.d. 2019, 555.

2 Alpagut v.d. 2015, 498.

3 Turoğlu 2015, 86.

4 Kış v.d. 1989.

5 Alpagut v.d. 2015, 498; Serdar Mayda ile Kişisel Görüşme, Eylül 2021.

6 Kahraman 2016, 827.

7 Kahraman 2000, 177.

8 Kahraman 2016, 828.

boyutunda malzemeden oluşmuştur ve düzenli istiflenme gösterirler. Bu tabakalar da üstteki göl depolarında olduğu gibi güneydoğu yönünde eğimlidirler. Bu tabakalar Pliyosen gölünün taban dolgu seviyelerini oluştururlar. Taraçalar, vadi yamaçlarından gelen sel ve derelerle yarılmış ve vadi yamaçlarının etekleri badlands⁹ şekilleri gösteren bir karakter kazanmıştır¹⁰.

Elmacık Omurgalı Fosil Buluntuları

Elmacık köyünün güneyinde, yükselteleri 1100 m'ye ulaşan Ardıçtekke Tepe, Gökmen Tepe, Akbayırlar, Kayıyokuşu gibi tepe ve aşınım yüzeyleri zincirinden oluşan sırtlar, kuzey-güney doğrultusunda uzanırlar¹¹. Bölgede omurgalı fosillerinin tespitine yönelik ilk yüzey ve kazı çalışmaları Ardıçtekke-Gökmentepe ve Akbayırlar Mevkisi arasında yer alan sırtlarda ve tepelerde Burdur Arkeoloji Müzesi başkanlığında 2006-2009 yılları arasında "Burdur-Kemer-Elmacık Fosil Lokalitesi Kurtarma Kazıları" çerçevesinde gerçekleştirilmiştir. Bu kazı çalışmaları sonucunda Gökmen Tepe, Ardıçtekke Tepe, Kale ve Gökyer mevkilerinde çok sayıda karasal memeli kalıntısı ele geçirilmiştir.

Kurtarma kazılarını takiben 2010 yılında yöredeki fosil karasal memeli alanlarının tespitine yönelik Prof. Dr. F. Arzu Demirel başkanlığında "Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü"nin izin ve destekleri ile "Burdur İli ve İlçeleri Neojen ve Pleistosen Dönem Fosil Lokaliteleri Yüzey Araştırması" başlatılmıştır. 2010-2018 arasında 9 sezon sürdürülen bu araştırmalar ve 2016 yılında tekrarlanan kurtarma kazısı sonucunda Elmacık omurgalı fosil yataklarının biyostratigrafisi ve doğa tarihi ile ilgili yeni bilgilere ulaşılmıştır¹².

Yukarıda adı geçen kurtarma kazılarında mamut (*Mammuthus*), at (*Equus*), geyik (*Eucladoceros*), bizon (*Eobison*), gergedan (*Stephanorhinus*) ve kuş fosilleri ortaya çıkarılmıştır¹³. Faunanın sunduğu biyostratigrafik verilerin ışığında Burdur Gölü'nün, Geç Erken Pleistosen'deki göl kıyısını oluşturan bu alan, yaklaşık GÖ 1.6 milyon yıla (Geç Villafransıyen) tarihlendirilmiştir. Öncel çalışmalar Burdur Havzası omurgalı yatakları için Orta Erken Pleistosen (Geç Villafransıyen) yaşını uygun görmüş olsa da yeni bulgular ve devam eden sistematik paleontolojik çalışmaların öncel sonuçları, bölgedeki Yassigüme ve Kocakır lokaliteleri başta olmak üzere tüm omurgalı fosil yataklarının Geç Erken Pleistosen (Geç Villafransıyen-Epivillafransıyen, yaklaşık 1.2-1.0 milyon yıl) ile tarihlendirilmesinin daha uygun olacağına dikkat çekmektedir. Bu veriler Burdur omurgalı faunasının, Denizli-Kocabaş faunası ile kronolojik açıdan yakın olduğunu da ortaya koymaktadır¹⁴.

Faunal veriler, Erken Pleistosen Dönem'de Burdur'un, açık alanlar ile bu

9 Türkçe'de Kırgıbayır olarak bilinen badlands şekilleri, kurak ya da yarı kurak bölgelerde, kumlu, killi tabakaların, rüzgâr ve su aşındırması sonucu yarılmış, düzensiz şekiller oluşturmasını ifade eder.

10 Kahraman 2000, 177-178.

11 Kahraman 2008, 235.

12 Demirel 2012; Demirel 2015; Demirel – Yeşilyurt 2014; Demirel v.d. 2013; Demirel 2015; Demirel – Mayda 2014a, b; Mayda – Demirel 2016.

13 Alpagut v.d. 2015, 498; Kahraman 2010, 203.

14 Alçiçek v.d. 2013; Demirel vd. 2016; Demirel – Mayda 2014a; Serdar Mayda ile kişisel görüşme, Eylül 2023.

alanları çevreleyen ormanlık alanlardan ve çeşitli su kaynaklarından oluşan zengin bir ekolojik görünümüne sahip olduğunu da göstermektedir. Burdur-Elmacık faunası ile benzer faunaların, Gürcistan, Yunanistan, Fransa ve İspanya'nın yaşıtlı lokalitelerinde de belirlenmiş olduğu, bu geniş koridor boyunca gerçekleşen göçlerin Anadolu üzerinden yapıldığına işaret ettiği ve Elmacık lokalitesinin, bu kara koridoru üzerinde Anadolu'nun en zengin durağını oluşturduğu belirtilmektedir¹⁵.

Elmacık fosil lokalitesinden ele geçen fosil bulgular, Burdur Doğa Tarihi Müzesi'nde sergilenmektedir. Tafonomik açıdan iyi konumda olan örnekler içerisinde bütün kemiklerin yanı sıra, çene ve diş örnekleri de yaygındır. Burdur Doğa Tarihi Müzesi'nde bulunan fosiller, ekibimizce incelenmiştir ve bu incelemelerde Gökmen Tepe kazılarında ortaya çıkarılan fosil Proboscidae (Mammuthus) kemikleri üzerinde kasaplık izlerine rastlanmıştır (fig. 5). Kasaplık izleri ayrı bir çalışmanın konusu olmakla birlikte, Elmacık'ta bulunan yontmataş aletlerin, fosil kalıntularla ilişkilendirilebilmesi açısından oldukça önemlidir.

Elmacık Fossil Lokalitesi Yontmataş Buluntuları

2021 yılında başlayan "Burdur İli Paleolitik Çağ Yüzey Araştırması" kapsamında araştırılan alanlardan biri de Elmacık fosil lokalitesidir. Elmacık'ta, Gökmen Tepe ve Ardıçtekte Tepe lokaliteleri çevresinde yapılan araştırmalarda yontmataş buluntulara rastlanmıştır (fig. 2-4-9). Geniş bir arazide, dağınık şekilde ele geçen yontmataş buluntuların toplam sayısı 54'tür. Buluntular arasında 3 adet çekirdek, iri bir hammadde parçası, 1 adet düzeltisiz yonga, bir adet kıyıcı, bir adet nacak, yonga/yonga parçaları ve çakıllar üzerine yapılmış aletler ile döküntü parçalar bulunmaktadır.

Hammadde: Elmacık buluntularının hammaddesi, büyük oranda, bölgede yerel olarak bulunan dere çakıllarıdır. Bununla birlikte çeşitli çakmaktaşı ile yalnızca ikişer örneği bulunan radyolarit ve kıltaşı hammaddelere de rastlanmaktadır. Elmacık Deresi vadisinde, aşınmış konglomeralar ve dere çakılları alana yayılmış durumdadır. Çakıllar bazen yontularak bazen de doğal ya da kırık formlarında, çeşitli biçimlerde düzeltilerek alet haline getirilmişlerdir. Elmacık'ın yakın çevresinde bilinen bir çakmaktaşı kaynağı ya da bu hammaddeyi üretebilecek bir jeolojik birim bulunmamaktadır¹⁶. Kıltaşı hammadde, Burdur'da çeşitli Paleolitik buluntu alanlarından bilinmekle birlikte¹⁷, araştırmalar sırasında Elmacık çevresinde bu hammaddeye rastlanmamıştır.

Ardıçtekte fosil lokalitesinde, kurtarma kazılarının yapıldığı alana yaklaşık 5 m mesafede, kahverengi-koyu sarı renkte yoğun patinalı çakmaktaşı iri bir yonga çekirdeği bulunmuştur. Çekirdeğin 1.5-2 m kadar sağında ve solunda, aynı hammaddeden -olasılıkla yonga parçaları olan- birer parça bulunmuştur. Bu parçalar gerek kırık olmaları gerekse aşınmış olmaları nedeniyle tanımlanabilmiş değillerdir. Söz konusu çekirdeğin yaklaşık 20 m kuzeyinde, aynı çakmaktaşıdan, yoğun patinalı, iri bir hammadde parçasına rastlanmıştır. Aşağı yukarı çekirdek ile aynı boyutlara sahip olan bu hammadde üzerinden çıkarım yapılmamıştır. Sö-

15 Alpagut v.d. 2015, 498.

16 Fikret Göktaş ile kişisel görüşme, Eylül 2023.

17 Fındık v.d. 2024, 334.

konusu hammaddelerin yontulmak üzere, uzak mesafelerden buraya taşındıkları anlaşılmaktadır.

Tüm buluntuların 30 tanesi çakıl, 18 tanesi çakmaktaşı, 2 tanesi radyolarit, 2 tanesi kilaşı olarak tanımlanmış, 2 parçanın hammaddesi ise tanımlanamamıştır. Buluntuların çok büyük bir kısmı aşınmıştır ve kahverengimsi, koyu sarı renkte az ya da çok patina ile kaplıdır. Siyah ve beyaz renkte patina gösteren birkaç parça da mevcuttur.

Yontmataş Buluntular: Elmacık yontmataş buluntuları, 3 çekirdek, 1 hammadde bloğu, 1 adet düzeltisiz yonga, 38 adet düzeltili alet ve 11 adet dö-küntü parçadan oluşmaktadır. Aletlerin 9 tanesinin taşımılığı yongadır. Diğerleri çakıl parçaları, kırık yongalama ürünleri ya da tanımlanamamış parçalar üzerine yapılmıştır.

Çekirdekler: Elmacık yontmataş buluntuları arasındaki çekirdeklerden bir tanesi yukarıda sözü edilen iri, çakmaktaşı yonga çekirdeğidir (113x102x116 mm). Hammaddeye kabaca üçgen prizma bir form verilmiş, vurma düzlemi düz hazırlanmış, tek yüzden ve tek kutuptan yongalama yapılmıştır. Derin negatif izler, nispeten kalın yongalar alındığını göstermektedir. Diğer iki çekirdeğin hammadde, alanda sıkça görülen kahverengi dere çakıllarıdır. Bunlardan ilki vurma düzlemi de dâhil hiçbir hazırlık yapılmadan yontulmuş bir yonga çekirdeğidir. Yongalama yüzü dışında, tamamı ham yüzlüdür. Yongalama yüzü ise hammadde-nin yapısından kaynaklanan başarısız, kısa çıkarımlarla birlikte tanımlanması zor bir yüzey göstermektedir. Çakıl çekirdeklerden ikincisi, 25 mm uzunluğa sahip oldukça küçük boyutlu, iki kutuplu bir yonga çekirdeğidir.

Yongalama Ürünleri: Yongalama ürünleri 10 adet yongadan oluşmaktadır. Yongalardan 1 tanesi karışık renkli çakıldan üretilmiş, görece büyük bir yongadır (65x39x16 mm). Yonga, düz ve geniş bir topuğa sahiptir. Hammaddenin yapısından ötürü iç yüzde pürüzlü, dalgalı bir kırılma gösteren yonganın vurma yumrusu hafifçe belirgindir. Üst yüzünde karşıt yönlerden alınmış negatif izler bulunmaktadır. Yonga üzerinde herhangi bir düzeltiye ya da makroskobik olarak kullanım izine rastlanmamıştır.

Yongaların 9 tanesi düzeltilenerek alet haline getirilmiştir. Tam halde olan bir yonga dışında diğer yongalar proksimal, distal ve/veya lateral kısımlarından kırılmış parçalardır. Buna karşın yongaların tahmin edilebilir boyutları, küçük yongalar olduklarını göstermektedir. Uzunluk ölçüsü veren 4 adet yonganın ortalama uzunluğu 23,75 mm; genişlik ölçüsü veren 5 yonganın ortalama genişliği 24,22 mm; 9 yonganın kalınlık ortalaması ise 7,01 mm'dir. Yongaların 3'ü geniş ve düz topuğa sahiptir. Bunlardan iki tanesinin topukları oldukça geniştir. Yongalardan 1 tanesi nokta topuklu iken 1 tanesinin topuğu kırık, 2 tanesinin topuğu kaldırılmıştır. Diğer 2 yonga ise geniş, yüzüklü topuklara sahiptir. Her ikisi de distalden kırık olan parçalardan birinin sol kenarının üst bölümü de kırıktır. Yongaların boyutlarına, kırık ve aşınma düzeylerine bağlı olarak başka teknolojik özelliklerinin izlenmesi zordur. Tüm yongalar belirgin vurma yumrularına sahiptir. Yongaların sert vurgaçla, elde yongalanmış olduğu söylenebilir. Örs üzerinde yongalamaya ilişkin bir iz görülmemektedir.

Aletler: Elmacık buluntularının 38 tanesini düzeltili aletler oluşturmaktadır. Aletler genel olarak yonga/yonga parçaları ve çakıl/çakıl parçaları üzerine yapılmıştır. Alet topluluğu, çentikli aletler (12), bileşik aletler (3), deliciler (3),

dişlemeli aletler (6), kenar kazıyıcılar (2), atipik ön kazıyıcılar (3), düzeltili yonga/yonga parçaları/çakıllar (6) ve birer örneği bulunan rende, kıyıcı ve nacaktan oluşmaktadır.

Kıyıcı, açık gri renkte, yassı ve dibe doğru sivri bir form alan bir dere çakılı üzerine yapılmıştır (fig. 6. 1). Hammadde, ince taneli bir yapıya sahip olup çok kaliteli değildir. Geniş olan ucundan alınan iki adet yonga çıkarımı ile kesici bir kenar elde edilmiştir. Kesici ağızda bulunan daha küçük iki yonga çıkarımı olasılıkla kullanım kaynaklıdır. Kıyıcının uzunluğu 91, genişliği 88, kalınlığı 36 mm'dir. Söz konusu kıyıcı ile yakın mesafede, aynı hammaddeden, bir ucunda tek çıkarım bulunan iki parça daha bulunmuştur. Debénath ve Dibble, tek yonga çıkarımı gösteren parçalara şüpheyle yaklaşılması gerektiğini belirtmektedir¹⁸. Bu sebeple, bir ucunda tek yonga çıkarımı bulunan söz konusu örnekler, şüpheli görülerek kıyıcı kategorisine alınmamışlardır. Bu parçalar, alet üretiminde ya da hayvan kemiklerinin kırılmasında vurgaç olarak kullanılmış ve sert bir yüzeye çarpmaları tek yonga çıkarımıyla sonuçlanmış olabilir.

İri kesici aletlerden bir diğeri, kızıl-kahverengi, beyaz damarlı bir dere çakılı üzerine yapılmış nacaktır (fig. 6. 2). Nacağın bir yüzü tümüyle yongalanmıştır. Ağız kısmını şekillendiren çıkarımlar ile lateral ve dip kısımlardan alınan çıkarımlar merkeze doğru yönlendirilmiştir. Merkezde ise diğer çıkarımlardan daha yüksekte kalan bir negatif iz, parçanın esasen iri, kalın bir yonga olduğunu düşündürmektedir. Olasılıkla bir dere çakılından iri bir yonga alınmış ve alet bu kalın yonga üzerine şekillendirilmiştir. Nacağın diğer yüzü büyük oranda kabukludur. Kabuklu olan bu yüzden, kesici ağızı şekillendirmek üzere, parça yongalanmadan önce, tek yönlü iki çıkarım yapılmıştır. Bu çıkarımlar kabuğu tümüyle kaldırmamıştır. Hafifçe dışbükey olan ağız kısmında, her iki yüzde bulunan daha küçük yonga negatifleri olasılıkla kullanım sırasında oluşmuştur. Nacağın uzunluğu 75, genişliği 58, kalınlığı 30 mm'dir.

Düzeltili aletler arasında, en çok görülen alet tipi çentikli aletlerdir (fig. 7. 1-7, fig. 8. 6-7). Bunlar yonga/yonga parçası, çakıl/çakıl parçası ve tanımlanamamış döküntü parçalar üzerine yapılmıştır. Çentikli aletler arasında kalın uçlu formlarıyla dikkat çeken iki örnek bulunmaktadır. Bunlardan ilki bir çakıl parçası üzerindedir (fig. 7. 2). Çakılın bir ucunda tek çıkarımla çentik açılmış, çentiğin sağında kalan kenarda ise pulcuklu kısmi düzelti yapılmıştır. Çentiğin sağ ucu ile parçanın sağ kenarındaki düzelti kalın, kısa bir ucun şekillenmesine neden olmuştur. Kırık olmayan bu kısa uç işlevsel görünmemektedir. Ancak çentikli ve düzeltili yüzün aksi tarafında, ucun olduğu bölümü inceltelen çıkarımlar bulunmaktadır. Bu da aletin işlevsel kısmının, bu uçlu kısım olabileceğini düşündürmektedir. Bir diğer uçlu parça, kalın bir yongalama ürünü parçası üzerine şekillendirilmiştir (fig. 7. 5). Parçanın bir ucunda çentik bulunmaktadır. Çentiğin sol ucu, diğer ucuna göre biraz daha ileri doğru uzanmakta ve parçanın sol kenarına yaklaşmaktadır. Parçanın sol distaldeki pulcuklu kısmi düzelti kısmı ile çentiğin uzun ucunun yöneşmesi sonucu kısa, sivri bir uç elde edilmiştir. Parça aşınmış, yuvarlanmış olmakla birlikte sol kenarda bazı kullanım çentikleri de görülebilmektedir. Kalın uçların işlevselliği kesinlik göstermediğinden bu iki parça çentikli aletler arasında değerlendirilmiştir.

18 Debénath – Dibble 1994, 126.

Düzeltili yonga/yonga parçası, tanımlanamayan parçalar ve çakıl parçalarından oluşan 6 adet düzeltili parça bulunmaktadır (fig. 8. 1, 3-5). Düzeltili parçalar arasında taşımaliği yonga olan yalnızca bir örnek bulunmaktadır. Düzeltili parçalar genel olarak pulcuklu düzeltilelerle işlenerek alet haline getirilmişlerdir. Yonga distal ucundan pulcuklu düzeltilelerle işlenerek alet haline getirilmiştir. Bir diğer düzeltili parça, olasılıkla bir yonga parçasıdır (fig. 8. 4). Sağ kenarı kırık olan parçanın, iç yüzde bir uçtan yongalanarak inceltildiği görülmektedir. Bu inceltme ile topuk ve yumru da kaldırılmış olmalıdır. Sol kenar boyunca, iç yüzden pulcuklu düzeltilelerle işlenmiştir. Bir diğer düzeltili aletin taşımaliği, dikdörtgen prizma biçimli çakmaktaşı bir parçadır (fig. 8. 3). Her iki kısa kenarında kabuk kalıntısı mevcuttur. Düzeltili aletlerden bir diğeri, bölünmüş bir çakıl parçasının kısmi olarak düzeltilenmesiyle elde edilmiştir (fig. 8. 1). Üst yüzü kabuklu olan parçanın küçük bir bölümünde kabuk kaldırılmış ve bu kenar pulcuklu kısmi düzeltilelerle işlenmiştir. Son olarak, yongalama ürünü parçası olan iki adet düzeltili parça bulunmaktadır. Her ikisi de bir kenarında pulcuklu kısmi düzelti bulunan tanımsız parçalardır.

Dişlemeli aletlerden iki tanesi yonga, dört tanesi yongalama ürünü parçası olabilecek tanımsız parçalar üzerindedir (fig. 7. 8-12, fig. 8. 2). Bunlardan ilki, çakıl hammaddeden üretilmiş bir yonga üzerine yapılmıştır (fig. 7. 11). Geniş ve düz topuklu yonganın vurma yumrusu belirgindir. Yonganın sağ kenarı kırıktır. Sol kenarda ise 4 küçük çentik açılarak dişleme yapılmıştır. Yonga üzerine yapılmış diğer dişlemeli aletin hammaddesi çakmaktaşıdır (fig. 7. 8). Yonganın distal ucu boyunca, dört bitişik çentikle dişleme yapılmış, ayrıca kenarlarından biri dik, diğeri yarı basamak pulcuklu düzeltilelerle işlenmiştir. Diğer dişlemeli aletler çakmaktaşı, kıltaşı ve çakıl hammaddeden döküntü parçalar üzerindedir (fig. 7. 9.12, fig. 8. 2).

Bileşik aletlerden ilki delici-dişlemeli alet olarak tanımlanmıştır (fig. 8. 9). Kalın bir çakıl parçası üzerine yapılmış aletin, delici uç kısmı distal kabul edilerek yönlendirilmiştir. Sağ kenarın distal bölümünde ise biri iç yüzde olmak üzere üç bitişik almaşan çentikle dişleme yapılmıştır. En uçtaki çentik ile sol distalde yapılan düzelti kalın bir uç oluşturmaktadır. Delici uç kırıktır. Çentikli-dişlemeli alet olarak şekillendirilmiş bir diğer bileşik alet, çakıldan üretilmiş, üçgen kesitli, kalın bir yongalama ürünü parçası üzerindedir (fig. 7. 13). Proksimal kısmı kırıktır. Vurma halkalarına göre yönlendirildiğinde, distal uçta makro bir çentik bulunmaktadır. Parçanın daha ince olan sol kenarında ise üç çentikle dişleme yapılmıştır. Ön kazıyıcı-düzeltili-dişlemeli alet olarak tanımlanan bileşik aletin taşımaliği, kıltaşı hammadden küçük bir yongadır (fig. 7. 15). Yonganın distal ucunda dik düzeltilelerle ön kazıyıcı alını şekillendirilmiştir. Sağ kenarında iki küçük çentik açılarak dişleme yapılmış, sol kenarı ise pulcuklu devamlı düzelti ile işlenmiştir.

Delici aletlerden ilki, bir çakıl parçası üzerine yapılmıştır (fig. 7. 14). Parçanın bir ucunda, kalın bir uç şekillendirilmiştir. Delici aletin sağ kenarında kullanım kaynaklı görünen çentikler bulunmaktadır. Bir diğer delici alet, yine bir çakıl parçası üzerine yapılmıştır (fig. 8. 12). Parçanın daha kalın olan sağ kenarı hem taş kalem darbesi tekniği ile dik bir çıkarımla hem de pulcuklu düzeltilelerle işlenmiştir. Delici uç, iki kenardan pulcuklu düzelti ile biçimlendirilmiştir. Son olarak, kırık bir çakıl parçası üzerine yapılmış delici alet, ikincil bir kullanımı gös-

termekte ve aletin son hali delici olarak tanımlanmaktadır (fig. 8. 11). Parçanın bir kenarı ve bir ucu kırıktır. Bu kırılma parçaya üçgen bir kesit vermiştir. Parçanın orijinal kısımları ile kırık kısımları arasında belirgin bir patina farkı vardır. Parçanın ilk kullanımını gösteren korunmuş olan kenarı boyunca, iki yüzden pulcuklu düzelti bulunmaktadır. Sonradan kırılmış olan kenar devamlı, sıg pulcuklu düzeltilerle işlenmiştir. Bu iki kenarın birleştiği uç kısımda pulcuklar derinleşmiş ve hafifçe sağa yatık delici bir ucu şekillendirmiştir.

Aletler arasında atipik ön kazıyıcı olarak tanımlanan 3 parça bulunmaktadır (fig. 8. 13-15). Bunlardan ilki, çakmaktaşıdan, tanımsız bir parça üzerine yapılmıştır (fig. 8. 15). Parçanın bir ucu dik düzeltilerle ön kazıyıcı alını olarak şekillendirilmiştir. Parçanın sol alt kenarındaki ve dip kısmındaki birkaç düzensiz çıkarım ve parçanın bu kısımda daha dar bir form alması sapa takılarak kullanılmış olabileceğini düşündürmektedir. Parça tanımsız olsa da kırık olarak değerlendirilmemelidir. Alet orijinal boyutundadır. İkinci ön kazıyıcı da iki yüzü de düz bir çakıl parçası üzerine yapılmıştır (fig. 8. 14). Parçanın dar ucunda, kırık üzerine, sağa doğru eğimli şekilde, dik düzeltilerle ön kazıyıcı alını oluşturulmuştur. Bu da alet üretimi için kırık bir parça seçildiğini göstermektedir. Diğer atipik ön kazıyıcı, yonga parçası olabilecek kalın bir parçanın, bir ucunun dik düzeltilerle, hafif içbükey olarak düzeltilmesiyle elde edilmiştir (fig. 8. 13). Parçanın daha kalın olan ucundan, üst yüzden iki küçük yonga çıkarılmıştır. Bu, kalın yongalardan daha küçük yongaların üretimine bir örnek olarak görülebilir. Son olarak, Elmacık yontmataş aletleri içinde 2 adet kenar kazıyıcılar ile bir adet rende bulunmaktadır. Kenar kazıyıcılardan biri, her iki yüzünden çıkarım yapılarak yassı bir form verilmiş bir çakıl parçası üzerine (fig. 8.10), diğeri ise çakmaktaşıdan küçük bir yonga üzerine, yarı basamak pulcuklu düzeltilerle işlenerek yapılmıştır (fig. 8. 8). Yonganın distal ucu ve sol üst kenarı kırıktır. Ancak kırıklar küçüktür ve yonganın orijinal boyunun yalnızca birkaç milim daha uzun olması gerektiği anlaşılmaktadır. Rende, bir ucu ve düzeltisiz kenarının bir bölümü kırık olarak ele geçmiştir. Parçanın korunmuş kenarı dik düzeltilerle işlenerek iri bir rende olarak şekillendirilmiştir.

Sonuç

Elmacık çevresindeki aşınım düzlükleri, Geç Pliyosen-Erken Pleyistosen dönemler boyunca Burdur Gölü'nün kıyılarını oluşturan alanlardır. Söz konusu dönemlerde Burdur Gölü bir tatlı su kaynağıdır. Fossil kalıntılar, ormanlık ve açık alanlar ile çeşitli su ortamlarından oluşan bir paleoçevreye işaret etmektedir. Gerek fossil kalıntılar gerekse yontmataş buluntuların gösterdiği üzere, Elmacık çevresi Pleyistosen Dönem'de canlılar için önemli bir yaşam alanı olmuştur.

Elmacık fossil lokalitesi ve çevresi çakıl yönünden zengin olmasına karşın, çakmaktaşı, silisli kilaşı gibi yontulmaya elverişli hammaddeler açısından fakirdir. Bölgeden elde edilen 3 çekirdekten ikisinin hammaddesi yerel çakıllardır. Diğer iri çekirdek ile bir hammadde bloğu ise bölgeye başka bir yerden getirilen çakmaktaşı hammaddedir. Farklı çakmaktaşı hammaddelerden üretilmiş aletler de bulunmaktadır. Olasılıkla insanlar bu hammaddelerin bazılarını alana taşıyarak burada yontmuş, bazılarını ise alet olarak yanlarında getirmişlerdir. Bir adet yonga dışında düzeltilenmemiş yongalama ürünlerine rastlanmamıştır. Alet taşımalarında seçicilik ve aletlerin şekillendirilmesinde bir standart göz-

lenmemektedir. Düzeltile aletler küçük yongalar, yonga ve çakıl parçaları üzerine yapılmıştır. Aletlerin genel olarak küçük boyutlu oluşu, kısıtlı hammadde kaynaklarının hominin davranışlarına bir etkisi olarak görülebilir.

Elmacık buluntuları, Avrupa'nın ve Yakındoğu'nun Alt Paleolitik küçük alet endüstrilerinde olduğu gibi¹⁹, çentikli ve dişlemeli aletlerle düzeltili parçaların öne çıktığı bir alet topluluğu sergiler. Ancak deliciler ve bileşik aletler arasında yer alan delici-dişlemeli alet ile çentikliler arasında yer alan kalın uçlu parçalar birlikte değerlendirildiğinde, alet topluluğunda uçlu parçaların üretimine doğru bir eğilimden de söz edilebilir. Büyük kesici aletler yalnızca birer örnekle temsil edilmektedir. Burdur'da yapılan araştırmalar sırasında kıyıcı ve kıyıcı aletlere rastlanmış²⁰ ancak Acheulean kültürün tanımlayıcı öğeleri kabul edilen iki yüzeyli aletlere rastlanmamıştır. Bu nedenle Elmacık'ta bulunan nacak, Burdur için, en azından şimdilik, tek örnektir.

Elmacık'ta ele geçen yontmataş bulguların az sayıda olması, alanın çimentolaşmaya ve gömülmeye uygun yapısıyla ilişkili olabileceği gibi Elmacık'ın, insanların yalnızca avcılık/leşçilik yapmak ve su ihtiyacını karşılamak üzere kısa süreli ziyaret ettikleri bir alan olmasından da kaynaklanmış olabilir. Gökmen Tepe lokalitesinden ele geçen fosil Proboscidae'ye (Mammuthus) ait tibia ve kurgu kemikleri üzerinde tespit ettiğimiz kasaplık izlerine dayanarak yontmataş bulguların yaşının, fosil yaşı ile birlikte değerlendirilmesi gerektiğini öneriyoruz. Fosil yaşını en erken tarih olarak kabul edecek olursak, en azından Geç Erken Pleyistosen ve Erken Orta Pleyistosen geçişi boyunca alanın insanlar tarafından kullanılmış olabileceğini söylemek mümkündür. Orta Pleyistosen'de tektonik hareketler sonucu Burdur Havzası kapalı bir havzaya dönüşmüş ve Burdur Gölü bugünkü havzasına doğru çekilmeye başlamıştır. Elmacık çevresinde en azından Orta Pleyistosen'e kadar göl merkezli insan faaliyetleri devam etmiş olmalıdır. Küçük yonga ve çakıl parçaları üzerine yapılmış aletlerle birlikte Acheulean kültürün önemli alet tiplerinden olan nacağın aynı alanda bulunması ve tek örnekle temsil edilen ikincil kullanım gösteren bir aletin varlığı da paleogöl kıyısındaki uzun süreli insan aktivitelerinin bir göstergesi olarak düşünülebilir.

Elmacık lokalitesi, faunal kalıntılarla ilişkili küçük boyutlu yonga ve çakıl üzerine aletlerin baskın olduğu endüstriler ile paleoçevre bağlamında, Yakındoğu ve Avrupa'nın Geç Erken ve Erken Orta Pleistosen göl ve nehir ortamlarıyla ilişkili buluntu alanlarıyla bazı benzerlikler göstermektedir²¹. İspanya'da Barranco Leon (1.4 Ma) ve Fuente Nueva 3 (1.2 ma), Baza paleogölü havzasında, akarsu ve bataklık ortamlarıyla ilişkili mega fauna ile küçük yonga endüstrilerinin bulunduğu Geç Erken Pleyistosen yerleşim alanlarıdır²². Söz konusu yerleşimlerde, küçük boyutlu yongaların ve yonga aletlerin hâkim olduğu, bununla birlikte kıyıcı benzeri büyük kesici aletleri de içeren Oldowan veya Mod 1 yontmataş endüstrileri görülür²³. İspanya'da Francoli Nehri Havzası'nda, Barranco de la Bolla bölgesindeki, yaklaşık 1 milyon yıl önceye tarihlendirilen üç buluntu alanı

19 Burdukiewicz – Ronen 2003.

20 Fındık vd. 2022, 37.

21 Toro-Moyano v.d. 2011; Titton vd. 2021; Mosquera vd. 2016; Ronen 2018; Zaidner 2013; Zaidner v.d. 2003; Chazan 2013.

22 Toro-Moyano v.d. 2011, 82-84; Titton v.d. 2021, 4.

23 Toro-Moyano v.d. 2011, 85.

da yonga tabanlı endüstriler vermiş ve bunlardan Pit 1 buluntu alanı kasaplık alanı olarak tanımlanmıştır. Pit 1'de bir adet kazma ve El Forn'da kıyıcılar ile bir adet nacak benzeri aletin bulunması, Barranco de la Boella'nın Avrupa'nın en eski Acheulean topluluğu olabileceğini düşündürmektedir²⁴. Birer örneği bulunan nacak ve kıyıcı ile küçük boyutlu aletlerin ve faunal kalıntılardaki kasaplık izlerinin varlığı ile Elmacık, Avrupa'nın Erken Pleistosen su ortamlarında kasaplıkla ilişkili bu yerleşimleriyle hominin davranışları açısından benzerlik göstermektedir. Küçük aletlerin yanı sıra nacak buluntusu, Elmacık'ta farklı hominin gruplarının varlığından ya da yerel olarak gelişmekte olan Acheulean kültüründen bahsetmimize olanak sağlar. Ancak Burdur'da bugüne dek yapılan araştırmalarda Acheulean kültüre ait herhangi bir bulguya rastlanmamış olması bu düşüncüyü desteksiz kılmaktadır.

İsrail'in kıyı ovasında yer alan, akarsu ortamlarıyla ilişkili Bizat Ruhama açık hava buluntu alanı, yaklaşık 1.6 ila 1.2 milyon yıl arasında tarihlendirilmektedir²⁵. Küçük boyutlu aletler, yongalar ve çekirdeklerle karakterize edilen yontmataş endüstrisi Oldowan kompleksine atfedilir²⁶. Faunal kalıntılar, ilik çıkarma odaklı hominin aktivitelerine dair izler gösterir²⁷. Bizat Ruhama yontmataş topluluğunda görülen kalın uçlu aletler, Elmacık'ta görülenlerle benzerlik gösterir²⁸. Ancak Zaidner, daha sonraki çalışmasında, "uçlu aletler" olarak tanımlanan bu parçaların, kalın yongaların örs üzerinde yongalanarak daha küçük yongaların üretiminden geriye kalan parçalar olduğunu savunmaktadır²⁹. Elmacık örnekleriyle benzer şekilde üretilmiş örnekler daha çok Evron'da rastlanır. Evron buluntuları üzerinde yapılan mikroskobik analizler aletin işlevsel kısmının bu kalın uç olduğunu ortaya koymuştur³⁰. Yaklaşık 1 milyon yıl öncesine tarihlenen Evron, su ortamları ile ilişkili faunal kalıntılarla birlikte küçük boyutlu yonga aletleri ve iki yüzeylileri içeren bir endüstri vermiştir. Oldowan'ı takip eden bir Erken Acheulean topluluğudur³¹. Evron'da fauna kalıntılarında kasaplık izlerine rastlanmamaktadır ancak küçük alet topluluğunun kasaplık işlerinde kullanıldığı analiz çalışmaları ve deneysel çalışmalarla ortaya konmuştur³².

Barranco Leon, Fuente Nueva 3, Bizat Ruhama ve Evron'da sert vurgaç ile doğrudan yongalama ve örs üzerinde bipolar yongalama tekniklerinin uygulandığı görülmektedir³³. Elmacık'ta sert vurgaç ile doğrudan yongalama görülmekle birlikte bipolar yongalamaya dair herhangi bir kanıt rastlanmamıştır. Hem elde, sert vurgaçla hem de örs üzerinde bipolar yongalama tekniklerinin birlikteliği Türkiye'de Konya-Dursunlu'da görülmektedir³⁴. Dursunlu yontmataş topluluğu, kullanılan hammadde, yongalama tekniği ve düzeltili aletlerin az sayıda olması bakımından Elmacık buluntularından farklılık gösterir. Ancak, günümüzden

24 Mosquera v.d. 2016, 103.

25 Ronen 2018, 316; Zaidner 2013, 2, 6.

26 Zaidner v.d. 2003; Ronen 2018.

27 Yeshurun v.d. 2011, 498.

28 Zaidner v.d. 2003, 214-215.

29 Zaidner 2013, 7.

30 Chazan 2013, 355.

31 Ronen 2018, 316; Ronen 2003, 113-114; Porat – Ronen 2002, 127.

32 Chazan 2013, 363.

33 Zaidner 2013, 6-7; Chazan 2013, 355; Toro-Moyano v.d. 2011, 86.

34 Güleç v.d. 2009, 19.

900-780 bin yıl öncesine tarihlendirilen alan, kronolojik olarak Elmacık ile yakın bir zaman aralığını vermektedir. Ayrıca faunal kalıntılar ile yontmataş materyallerin bir arada ele geçmesi, görsel ortamlarla karakterize olan paleoçevre ve bazı faunal kalıntılar üzerinde tespit edilen kasaplık izleri bakımından da³⁵ Elmacık ile benzerlik göstermektedir.

Burdur, Türkiye'nin en önemli Paleolitik merkezlerinden Karain Mağarası'nın bulunduğu Antalya ile Türkiye'nin tek *Homo erectus* fosil insan kalıntısını veren Denizli illeri arasında yer alır. Denizli, fosil insan ve fauna kalıntularına göre Elmacık ile kronolojik olarak daha yakındır³⁶. Ancak Denizli'de Alt Paleolitik Dönem'e ait yüzey buluntuları daha çok iki yüzeyliler, nacaklar, kıyıcılar, kıyıcı aletler, tek kutuplu ve şekilsiz yonga çekirdekleri ile clacton yongalar ve bu yongalar üzerine yapılmış aletlerle karakterize edilmektedir³⁷. Yüzey araştırmalarında, iki yüzeyli aletler, yontuk çakılların çok olduğu topluluklar içinde bulunmaktadır ve kıyıcılardan iki yüzeylilere doğru teknolojik evrimin tüm aşamalarını gösteren bulgular mevcuttur³⁸. Burdur genelinde ya da Elmacık özelinde Acheulean kültürün karakteristik iki yüzeyli aletlerine rastlanmadığını belirtmiştik. Alt Paleolitik Dönem'in diğer buluntuları açısından da Denizli ile benzer özelliklerin bulunmadığını belirtmek gerekir. Karain Mağarası'nın, Alt Paleolitik seviyeleri ise Elmacık için öngörülenden daha sonraki bir tarihe yerleştirilmektedir. Mağarada, 7 jeolojik birimden oluşan Alt Paleolitik dolgunun en üst seviyesi günümüzden yaklaşık 400 bin yıl öncesine tarihlendirilmektedir³⁹. Daha alt seviyeler için tarihlendirme çalışması henüz yapılmamıştır. Karain, yonga tabanlı Tayacian endüstrisi ve az sayıdaki iki yüzeyli alet ile Acheulean öğeleri (3 adet iki yüzeyli alet) bir arada barındıran kendine özgü bir kültür olarak tanımlanır⁴⁰. Elmacık bulguları stratigrafik konumda olmamasına karşın, nacak ve küçük aletlerden oluşan topluluğu, Karain'deki gibi kendine özgü bir kültürel birlikteliğe atfetmek de olasıdır. Diğer taraftan, yukarıda değinildiği gibi alanın olası uzun süreli kullanımını ve farklı hominin gruplarının bölgede faaliyet göstermiş olabileceğini de göz ardı edilmemelidir.

Elmacık'ın, az sayıdaki yüzey bulgusuyla tekno-tipolojik olarak kesin sonuçlara ulaşmak mümkün değildir. Ancak mevcut bulgular, fosil yaşı ile değerlendirildiğinde Geç-Erken Pleyistosen'de insan aktivitelerini kesin şekilde ortaya koymaktadır. Burdur'da en erken insan varlığı, Geç Erken Pleyistosen'e tarihlenen Elmacık lokalitesi verileriyle kanıtlanmaktadır. İnsan ve çevre ilişkileri, özellikle de Paleolitik dönemler söz konusu olduğunda, göz ardı edilemez. Hayvan hareketleri insan hareketlerini de doğrudan etkiler. Bu nedenle Pleyistosen Dönem fosil lokalitelerinde gerçekleştirilecek kazılarda insan varlığının da araştırılması gereklidir. Elmacık'ta pek çok fosil *in situ* konumunda değildir ancak *in situ* durumlarda fosil kalıntılarla taş aletlerin aynı bağlamlarda bulunabileceği göz ardı edilmemelidir.

35 Güleç v.d. 2002, 82; Güleç vd. 2009, 14.

36 Lebatard vd, 2014; Alpagut v.d. 2015.

37 Özçelik v.d. 2016, Özçelik v.d. 2017; Özçelik v.d. 2019; Özçelik – Bulut 2018, 2021.

38 Özçelik – Bulut 2021, 177.

39 Aydın 2017; Otte v.d. 1998.

40 Aydın 2016; Aydın 2017.

Teşekkür

Burdur İli Paleolitik Çağ Yüzey Araştırması, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün izni ve Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesinin maddi destekleri (BAP GÜDÜMLÜ-0760, 0849, 0946, 1014) ile gerçekleştirilmiştir. Ayrıca 2021 yılında Türk Tarih Kurumu, 2023 yılında Burdur Belediyesi tarafından maddi olarak desteklenmiştir. Dr. Betül Fındık başkanlığındaki araştırma ekibinde, Prof. Dr. F. Arzu Demirel, Dr. Serdar Mayda, Arkeolog Rıdvan Can Parmak, Arkeolog Cemile Amaç ve İstanbul Üniversitesi Arkeoloji Bölümü lisans öğrencisi Başak Nur Akça yer almıştır. Burdur Doğa Tarihi Müzesi çalışmaları, Burdur Müze Müdürlüğü'nün izni ve Burdur Müzesi uzmanlarından Sayın Orhan Gazi Özbey'in destekleri ile gerçekleştirilmiştir. Doğa Tarihi Müzesi'nde tafonomik incelemeler, Paleoantropolog Prof. Dr. F. Arzu Demirel, Antropolog Kayra Demirel ve Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Antropoloji Bölümü lisans öğrencisi Zeynep Bahçıvan ile birlikte yürütülmüştür. Jeoloji Mühendisi Fikret Göktaş ve Dr. Serdar Mayda, Elmacık çevresi jeolojisi ve hammadde kaynakları ile ilgili katkı sunmuştur. Ayrıca Dr. Serdar Mayda fosil çalışmaları ve tarihlendirmeleri konularında katkıda bulunmuştur.

Bibliyografya ve Kısaltmalar

- Alçıçek v.d. 2013 M.C. Alçıçek – S. Mayda – V. Titov, “ Lower Pleistocene stratigraphy of the Burdur Basin of SW Anatolia”, *Comptes Rendus Palevol*, 12, 1-11. <https://doi.org/10.1016/j.crpv.2012.09.005>
- Alçıçek v.d. 2019 M.C. Alçıçek – S. Mayda – J.H. ten Veen – S.J. Boulton – Th. A. Neubauer – H. Alçıçek – A. S. Tesakov – G. Saraç – H.Y. Hakyemez – F.Göktaş – A.M. Murray – V.V. Titov – G. Jiménez-Moreno – Y. Büyükmeriç – F.P. Wesselingh – J.M. Bouchal – F.A. Demirel – T.T. Kaya – K. Halaçlar – M. Bilgin – L. W. van den Hoek Ostende, “Reconciling the stratigraphy and depositional history of the Lycian orogen-top basins, SW Anatolia”, *Palaeobiodiversity and Palaeoenvironments* 99, 551–570. <https://doi.org/10.1007/s12549-019-00394-3>.
- Alpagut v.d. 2015 B. Alpagut – T. Kaya – S. Mayda – A. Demirel – H. A. Ekinci, “Burdur-Elmacık omurgalı fosil lokalitesi/Burdur-Elmacık fossil vertebrate locality”, 68. Türkiye Jeoloji Kurultayı Bildiri Özleri Kitabı (ed. K. Sayıt), 6-10 Nisan/April 2015, MTA Kültür Sitesi, 498-499.
- Aydın 2016 Y. Aydın, Karain Mağarası Alt Paleolitik Dönem Yontmataş Endüstrisi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- Aydın 2017 Y. Aydın, “Pleistosen Dönem’den Bir Alt Paleolitik Kesit: Karain”, *Türkiye Jeoloji Bülteni* 60/4, 529-556. <https://doi.org/10.25288/tjb.360607>.
- Burdukiewicz – Ronen 2003 J. Burdukiewicz – A. Ronen (eds.), *Lower Palaeolithic small tools in Europe and the Levant*, Oxford.
- Chazan 2013 M. Chazan, “Butchering with small tools: the implications of the Evron Quarry assemblage for the behaviour of *Homo erectus*”, *Antiquity* 87/336, 350-367.
- Debénath – Dibble 1994 A. Debénath – H. L. Dibble, *Handbook of Paleolithic Typology, Vol. 1: Lower and Middle Paleolithic of Europe*, University of Pennsylvania Museum of Archaeology and Anthropology.
- Demirel 2012 A. Demirel, “Burdur İli ve İlçelerinde Neojen ve Pleistosen Dönem Fosil Lokalitelerinin Tespiti Yüzey Araştırması-2010”, 29. Araştırma Sonuçları Toplantısı 1, 361-368.
- Demirel v.d. 2013 A. Demirel – S. Kapan-Yeşilyurt – A. Yiğit – H. Yiğitbaşıoğlu, “Burdur İli ve İlçelerinde Neojen ve Pleistosen Dönem Fosil Lokalitelerinin Tespiti Yüzey Araştırması-2011”, *AST* 30/1, 307-316.
- Demirel – Mayda 2014a F. A. Demirel – S. Mayda, “An Early Pleistocene Fauna from Burdur Basin of SW Anatolia”, *Russian Journal of Theriology* 13/2, 1-9.
- Demirel – Mayda 2014b F. A. Demirel – S. Mayda, “An Early Pleistocene fauna from Burdur

- Basin of SW Anatolia”, 8th International Symposium on Eastern Mediterranean Geology, 13-17-October 2014-Muğla, 92.
- Demirel – Yeşilyurt 2014 A. Demirel – S.K. Yeşilyurt, “Burdur İli ve İlçelerinde Neojen ve Pleistosen Dönem Fosil Lokalitelerinin Tespiti Yüze Araştırması-2012”, AST 31/1, 65-173.
- Demirel 2015 F.A. Demirel, “Burdur İli ve İlçelerinde Neojen ve Pleistosen Dönem Fosil Lokalitelerinin Tespiti Yüze Araştırması-2013”, AST 32/2, 393-400.
- Demirel v.d. 2016 A. Demirel– S. Mayda – M.C. Alçiçek – T. Kaya – A.I. Aytekin, “Kocakir-2: First Record of Early Pleistocene Canis and Hippopotamus from Burdur Basin (SW Turkey)”, XIV EAVP Meeting, 6-10 July, 2016, Haarlem, The Netherlands, 39.
- Fındık v.d. 2022 B. Fındık – S. Mayda – F.A. Demirel – R.C. Parmak, “Burdur Paleolitik Çağ Yüze Araştırması-2021”, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 35, 32-49.
- Fındık v.d. 2024 B. Fındık – S. Mayda – F.A. Demirel – R.C. Parmak, “Burdur İli Paleolitik Çağ Yüze Araştırması-2022”, AST 39/1, 331-343.
- Güleç v.d. 2002 E. Güleç – F.C. Howell – T.D. White – M. Karabıkoğlu, “Anadolu’da İlk İnsan İzleri Dursunlu Alt Paleolitik Buluntu Yeri”, Antropoloji 15, 79-90. https://doi.org/10.1501/antro_0000000205.
- Güleç v.d. 2009 E. Güleç – T. White – S. Khun – İ. Özer – M. Sağır – H. Yılmaz – C. Howell, “The Lower Pleistocene lithic assemblage from Dursunlu (Konya), central Anatolia, Turkey”, Antiquity 83, 11-22.
- Kahraman 2000 N. Kahraman, “Elmacık (Burdur) Omurgalı Fosil Yatağı ve Yakın Çevresinin Jeomorfolojik Özellikleri”, Türk Coğrafya Dergisi 35, 173-179.
- Kahraman 2008 N. Kahraman, “Elmacık omurgalı fosilleri”, KST 29/1, 233-244.
- Kahraman 2010 N. Kahraman, “Elmacık omurgalı fosilleri”, KST 31/4, 197-207.
- Kahraman 2016 N. Kahraman, “General properties of elmacık fossil beds and its importance in view of anatolian paleogeography”, Global Journal on Humanites & Social Sciences 04, 826-835.
- Kış v.d. 1989 M. Kış – O. Erol – S. Şenel – M. Ergin, “Preliminary Results of Radiocarbon Dating of Coastal Deposits of The Pleistocene Pluvial Lake of Burdur, Turkey”, Medical Journal of Islamic World Academy of Sciences 2/1, 37-40.
- Lebatard v.d. 2014 A.E. Lebatard – M.C. Alçiçek – P. Rochette – S. Khatib – A. Vialet – N. Boulbes – D.L. Bourlés – F. Demory – G. Guipert – S. Mayda – V.V. Titov – L. Vidal – H. de Lumley, “Dating the Homo erectus bearing travertine from Kocabas (Denizli, Turkey) at least 1.1 Ma”, Earth and Planetary Science Letters, 390, 8-18.
- Mayda – Demirel 2016 S. Mayda– F.A. Demirel, “Burdur İli ve İlçelerinde Neojen ve Pleistosen Dönem Yüze Araştırması 2014 yılı Çalışmaları”, 33. Araştırma Sonuçları Toplantısı 1, 193-204.
- Mosquera v.d. 2016 M. Mosquera– A. Olle – P. Saladie – I. Caceres – R. Huguet – A. Rosas – J. Villalaín – A. Carrancho – D. Bourles – R. Braucher – A.

- Pineda – J. Vallverdú, “The Early Acheulean technology of Barranc de la Boella (Catalonia, Spain)”, *Quaternary International* Volume 393, 95-111. <https://doi.org/10.1016/j.quaint.2015.05.005>.
- Otte v.d. 1998 M. Otte – I. Yalçınkaya – J. Kozłowski – O. Bar-Yosef – L. Bayón-Ignacio – H. Taşkıran, “Long-term technical evolution and human remains in the Anatolian Palaeolithic”, *Journal of Human Evolution* 34/4, 413–431.
- Özçelik v.d. 2016 K. Özçelik- G. Kartal- B. Fındık, "Denizli İli Prehistorik Dönem Yüzey Araştırması 2014", *AST* 33.1, 377-396.
- Özçelik v.d. 2017 K. Özçelik- A. Vialet- H. Bulut, "Denizli İli Prehistorik Dönem Yüzey Araştırması 2015", *AST* 34.1, 505-523.
- Özçelik –Bulut 2018 K. Özçelik – H. Bulut, "Denizli ili Prehistorik Dönem Yüzey Araştırması 2016", *AST* 35.2, 85-92.
- Özçelik v.d. 2019 K. Özçelik- İ. Çiçek- N. Türkoğlu- H. Bulut- E. Tunçel- E. Erbil, "Denizli İli Prehistorik Dönem Yüzey Araştırması 2017", *AST* 36.2, 377-390.
- Özçelik –Bulut 2021 K. Özçelik – H. Bulut, "Denizli'de (Ege Bölgesi) İki Yüzeyli Alet Geleneği: Tekno-Tipolojik Analizlerde Sınırlı Çalışmaların Kronolojik Sorunların Çözümündeki Yetersizliği", *Colloquium Anatolicum* 20, 163-182.
- Porat – Ronen 2002 N. Porat – A. Ronen, “Luminescence and ESR Age Determinations of the Lower Paleolithic Site Evron Quarry, Israel”, *Advances in ESR Applications* 18, 123-130.
- Ronen 2003 A. Ronen, “Quaternary sedimentology and prehistory on the Mediterranean coastal plain of Israel”, J. Burdukiewicz-A. Ronen (eds.), *Lower Paleolithic small tools in Europe and the Levant*, Oxford: British Archaeological Reports International Series 1115, 113-120.
- Ronen 2018 A. Ronen, “The small tools of Evron-Quarry, western Gallee, Israel”, *Quaternary International* 464/A, 315-326.
- Titton v.d. 2021 S. Titton – O. Oms – D. Barsky – A. Bargalló – A. Serrano-Ramos – J. García-Solano – C. Sánchez-Bandera – J. Yravedra – H.A. Blain – I. Toro-Moyano – J.M. Jiménez Arenas – R. Sala-Ramos, “Oldowan stone knapping and percussive activities on a raw material reservoir deposit 1.4 million years ago at Barranco León (Orce, Spain)”, *Archaeological Anthropological Science* 13, 108. <https://doi.org/10.1007/s12520-021-01353-w>
- Toro-Moyano v.d. 2011 I. Toro-Moyano– D. Barsky – D. Cauche – V. Celiberti – S. Grégoire – F. Lebègue – M.H. Moncel – H. Lumley, “The archaic stone tool industry from Barranco León and Fuente Nueva 3, (Orce, Spain): evidence of the earliest hominin presence in southern Europe”, *Quaternary International* 243, 80-90. <https://doi.org/10.1016/j.quaint.2010.12.011>
- Turoğlu 2015 H. Turoğlu, “Tarihlendirilmiş Bazı Jeomorfolojik Verilere Dayandırılan Anadolu'nun Kuvaterner İklim Özellikleri Rekonstrüksiyonu”, Prof. Dr. H. C. İbrahim ATALAY'ın 45. Meslek Yılına Armağan (ed. R. Efe), İzmir, 75-102.

- Yeshurun v.d. 2011 R. Yeshurun – Y. Zaidner – V. Eisenmann – B. Martínez-Navarro – G. Bar-Oz, “Lower Paleolithic hominin ecology at the fringe of the desert: Faunal remains from Bizat Ruhama and Nahal Hesi, Northern Negev”, *Israel. Journal of Human Evolution* 60-4, 492-507.
- Zaidner v.d. 2003 Y. Zaidner – A. Ronen – J.M. Burdukiewicz, “L’industrie microlithique du Paléolithique inférieur de Bizat Ruhama, Israël”, *Anthropologie*, 107’2, 203-222. [https://doi.org/10.1016/S0003-5521\(03\)00010-4](https://doi.org/10.1016/S0003-5521(03)00010-4)
- Zaidner 2013 Y. Zaidner “Adaptive flexibility of Oldowan hominins: secondary use of flakes at Bizat Ruhama, Israel”, *PloS one*, 8/6, e66851. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0066851>.

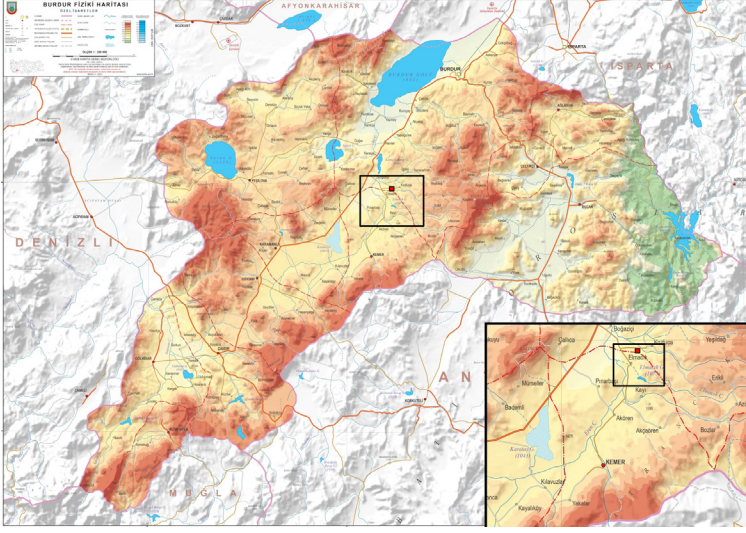

Fig.1 Elmacık'ın konumu, Harita Genel Müdürlüğü
<https://www.harita.gov.tr/uploads/files/products/burdur-fiziki-il-haritasi-1444.pdf>)

Fig.2 Araştırma alanının Elmacık Vadisi'nin doğu yakasından görünümü

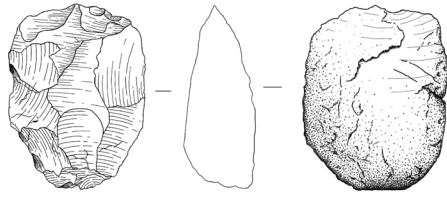
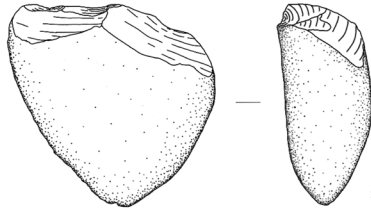
Fig.3 Araştırma alanının güney başlangıç noktasından görünümü

Fig.4 Ardıçtekköy Fosil Lokalesi'nin görünümü

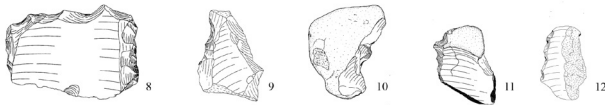
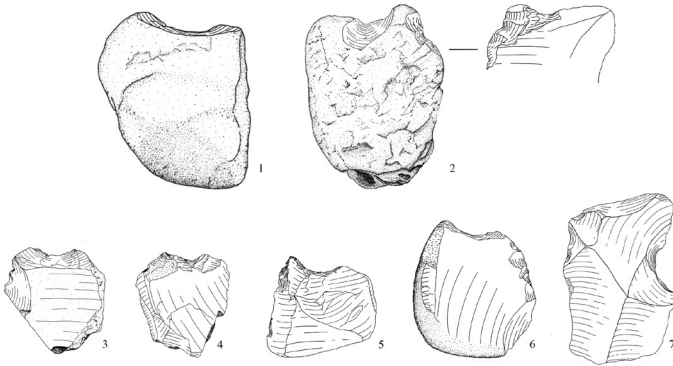

Fig.5 Elmacık fosilleri üzerindeki kasaplık izlerinden bir örnek (Foto. Zeynep Bahçivan)

5 cm

Fig.6 Elmacık yontmataş buluntuları

5 cm

Fig.7 Elmacık yontmataş buluntuları

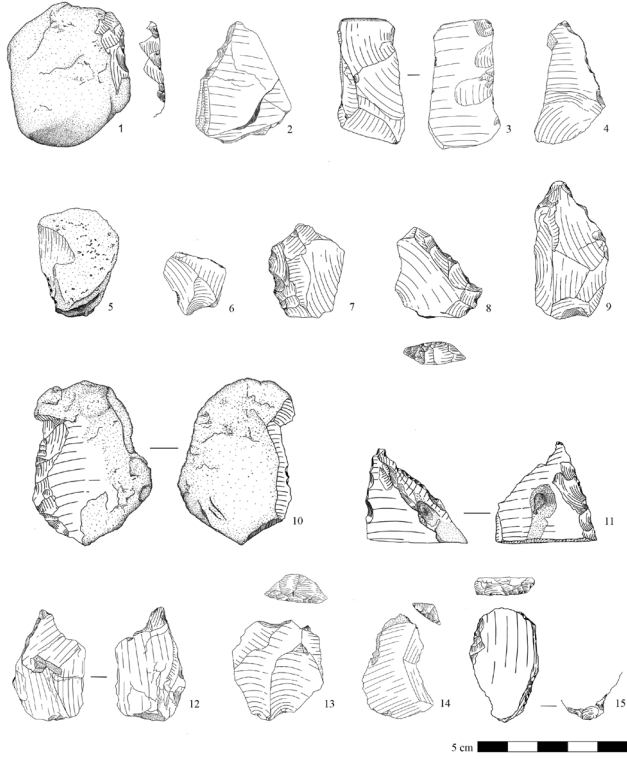

Fig.8 Elmacık yontmataş buluntuları

Fig.9 Elmacık yontmataş buluntuları